

CONDITIONS FOR AN INTEGRATED APPROACH TO THE MORAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

Jo'rayeva Sayyoraxon Xaliljon qizi

Qo'qon Davlat Universiteti Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(Maktabgacha ta'lim) mutaxassisligi magistranti

Abstract

This article covers the content, significance of the integrative approach to the formation of moral education of preschool children, as well as the conditions for its implementation. The issues of organizing moral education in close connection with the processes of education, upbringing and development have been analyzed. On the basis of an integrative approach, the opportunities for the development of social behavior, spiritual and moral qualities in children are revealed.

Keywords: Moral education, integration, preschool education, spirituality, socialization, pedagogical approach.

Introduction

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimida bolani har tomonlama rivojlantirish, xususan, uning axloqiy sifatlarini shakllantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Maktabgacha yosh — shaxsning axloqiy qarashlari, xulq-atvor me'yorlari va ijtimoiy munosabatlarga bo'lgan munosabati shakllanadigan muhim davrdir. Shu bois axloqiy tarbiyani alohida yo'nalish sifatida emas, balki barcha ta'lim-tarbiya jarayonlari bilan uzviy integratsiyada tashkil etish zarur.

Integratsion yondashuv — bu ta'lim va tarbiya jarayonida turli fanlar, faoliyat turlari, metod va vositalarning o'zaro uyg'unlashuvi asosida bolani kompleks rivojlantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvdir. Axloqiy tarbiya jarayonida integratsiya badiiy adabiyot, nutq rivojlantirish, tasviriy san'at, musiqa, o'yin faoliyati va kundalik hayotiy vaziyatlar orqali amalga oshiriladi.

Zamonaviy o'quvchiga yo'naltirilgan ta'lim ko'p bosqichli makon, shaxsning rivojlanishi uchun sharoit yaratuvchi murakkab jarayon sifatida qaraladi. Uning asosiy vazifasi bolaning axloqiy madaniyatini shakllantirishga, insonparvarlikka yo'naltirilgan shaxsni shakllantirishga yordam beradigan yangi qadriyatlar tizimini yaratishdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishi muammosi zamonaviy jamiyatdagi mavjud vaziyat tufayli dolzarb bo'lib bormoqda. Qadriyatlarni asrab-avaylash va yetkazish usuli sifatida insonning madaniyatdan yiroqlashuvi natijasida vujudga kelayotgan qadriyat bo'shlig'i, ma'naviyatning yo'qligi yosh avlod o'rtasida ezgulik va yovuzlikni anglashning

o'zgarishiga olib keladi va jamiyatni xavf-xatar oldiga qo'yadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotlari sharoitida ta'limning eng qiyin vazifalaridan biridir. Maktabgacha ta'limning deyarli barcha dasturlarining eng muhim vazifasi ma'naviy-axloqiy tarbiyadir. Ushbu dasturlarning xilmaxilligi bilan tarbiyachilar bolalarning tajovuzkorligi, shafqatsizligi, hissiy karliklari, o'zlariga va o'z manfaatlariga nisbatan izolyatsiyasining kuchayishini qayd etadilar. Ayniqsa, shafqatsizlik va zo'rvonlik tez-tez uchrab turadigan hozirgi paytda ma'naviy-axloqiy tarbiya muammosi tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Shu munosabat bilan shaxsning ma'naviy-axloqiy fazilatlarini tarbiyalashning turli usullarini tanlash va ulardan oqilona foydalanish hozirgi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Ma'naviy-axloqiy tarbiya, bola tarbiyasi masalalari jamiyatni doimo va doimo tashvishga solgan. Ko'pgina pedagoglarning fikriga ko'ra (L.S.Vigotskiy; D.B.Elkonin; L.I.Bojovich, A.V. Zaporjets; Ya.Z. Neverovich va boshqalar) axloqiy instantsiyalar, axloq va axloq me'yorlarining paydo bo'lishi va shakllanishi davri maktabgacha yoshdir. Katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolani axloqiy tarbiyalash jarayonida axloq normalari va talablari to'g'risidagi bilimlarni to'plash muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun har qanday axloqiy sifatni tarbiyalashda tarbiyaning turli vositalari va usullaridan foydalaniladi. Axloqiy tarbiyaning umumiy tizimida mulohazalar, baholar, tushunchalarni shakllantirishga, axloqiy e'tiqodlarni tarbiyalashga qaratilgan vositalar guruhi muhim o'rin tutadi. Keyingi vaqtlarda maktabgacha talim tashkilotlarida mashg'ulotlarniamalga oshirishda integrallashgan ta'lim metodlaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Sababi, bolada ona -vatanga muhabbat, insoniy fazilatlarini shakllantirish mashg'ulotlarning asosiy maqsadi sanaladi. Shu ma'noda ma'naviy-axloqiy tarbiya bo'yichaintegrallashgan mashg'ulotlar keng rasm bo'lishi qonuniy tus oldi.Integrallashgan estetik jihatdan tashkil etilgan mashg'ulotlarda, san'at predmetlarini integratssiyalashi, bolalarni sanat predmetlarni o'qitishning muqobil tizimi, ekanligini ta'kidlash imkonini beradi. Integratsiya –tarbiyachining turli fanlar bo'yicha kuzatishlari va xulosalarni tasdiqlab yoki chuqurlashtirib beruvchi yangi dalillarni topib berish manbaidir. Ular faoliyatning turli shakllari almashib turishi orqali tarbiyalanuvchilar charchashi vaasabiylashishining oldini oladi.Barcha mamlakatlarda pedagoglar faoliyati uchun maksimal qulaysharoitlarning yaratilgani, pedagogning ijodiy erkinligi, katta hajmdagi hisobotlarning yo'qligi, davlat bog'chalari pedagoglari ijtimoiy statusiningyuqoriligi, bolalar o'zlarini namoyon qilishlari uchun yaratilgan ijodiy muhit,jumladan xonalarning hatto kichik detallarigacha qulay dizayni va jihozlangani,ular uchun boy adabiyotlar va rivojlantiruvchi o'yinlarning mavjudligi, ertabolalikdan jamiyatda o'zini tutish va shaxsiy gigiena ko'nikmalarini tarbiyaqilish maktabgacha ta'lim tizimi muvaffaqiyatining asosini tashkil etadi.Quyida biz ba'zi bog'chalarning faoliyatiga nazar tashlaymiz. Koreya bog'chalarda asosan musiqa, rasm, hisoblash mashg'ulotlariintegratsion shaklda tashkil etiladi. Koreys bog'chalarida bolalarda mustaqillik,tashabbuskorlik, ijodkorlik kabi ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishga katta e'tibor berilishi, ta'lim-tarbiya jarayonini uzviylikda olib borilishi, O'zbekistondamaktabgacha ta'lim tizimida Koreya tajribasidan foydalanish imkoniyatlarinikengligini ko'rsatadi.Xitoy bog'chalarida bolalar tarbiyasi integratsion

ko‘rinishga ega ya‘ni, jismoniy rivojlanish bilan uyg‘unlikda olib boriladi, maktabacha ta‘lim tashkilotlarida bolalarni jismonan, aqlan, estetik rivojlanishlarida ko‘mak beradi, bu bilan bolani eng kichik yoshidan barkamol shaxs bo‘lib rivojlanishini ta‘minlaydi. Bolalar bog‘chasida tarbiyaning asosiy vositasi o‘yin hisoblanadi, u yerda bolalarning rivojlanishi uchun butun sharoitlar yaratilgan, o‘z qobiliyatlarini namoyon qilish imkoniyatlari ta‘minlangan. Bolalar bog‘chasida qat‘iy tartib va intizom o‘rnatiladi, bolalar erkakliklari ta‘qiqlanadi. Tarbiyachilar bolaning shaxsiy xususiyatini yaxshi biladilar, lekin bu xususiyatlari tug‘ma deb hisoblamaydilar. Bolalar bog‘chasida o‘zaro urushlar, erkakliklar, kattalar talabiga bo‘ysunmaslikka yo‘l qo‘yilmaydi, yomon intizom ilk ko‘rinishidayoq bartaraf etiladi, agar bola o‘zini yomontutsa, tarbiyachi uning yoniga kelib, bu holatini sezganini bildiradi, lekin gapirmaydi. Bola o‘z aybini tushungachgina tarbiyachi uning nomini aytib chaqiradi. Urush, xonadan haydab chiqarish, umuman jazolash man etiladi. Intizomni yaxshi ushlab turishning samarali yo‘li bu -taqqoslash va rag‘batdir, deb hisoblashadi. Bolalarni yoshligidan boshlab o‘z xulq-atvorlarini tahlil etishga o‘rgatib boriladi. Bolalar diqqat bilan eshitadilar va to‘g‘ri hayotiy misollarni eslab qoladilar. Har bir tartibsizlikka tanbeh beriladi, aks holda bola bu tarbiyasizlikni to‘g‘ri hisoblab, o‘ziga singdirib olishi mumkin deb hisoblanadi. Xitoy bolalaridagi qat‘iylik va mehnatsevarlik an‘anaviy fazilatlarga aylangan. Xulosa sifatida maktabgacha ta‘lim tizimida ta‘limiy va tarbiyaviy mashg‘ulotlarni integratsiyalash to‘g‘risida ko‘p so‘z yuritilmoqda. Olimlar va amaliyotchi tarbiyachilar bolalarda qanday qilib dunyo to‘g‘risida yaxlit tushuncha hosil qilish va turli fanlar bo‘yicha bilimlarni yaqinlashtirish uchun bir butun dasturni tuzish to‘g‘risida bosh qotirishyapti. Integratsiyalashgan mashg‘ulotdan kutiladigan maqsad faqat ma‘lum bilimlarni egallashga emas, balki tasvirli fikrlashni rivojlantirishga qaratiladi. Olamning umumiy ko‘rinishi tovushlar, tasvirlar, ranglar orqali tanishtiriladi, bola esa ham dunyoni, ham o‘zini o‘rganuvchi, tekshiruvchi o‘ringa qo‘yadi. Asosiy bilimlarni o‘zlashtirish va olamdagi bosh narsalarning qonuniyatlarini tushunishda predmetlar ichidagi va predmetlararo aloqalarini o‘rnatish ta‘limga integratsiyalashga yondoshuvning metodik asosidir. Bunga turli mashg‘ulotlarga tushunchalarga ko‘p marotaba qaytishi, ularni chuqurlashtirish va boyitish, shu yoshga tushunarli bo‘lgan muhim belgilarni aniqlash orqali erishish mumkin. Shunday qilib yaxshishakllangan tuzilish va o‘tkazish tartibiga ega bo‘lgan, tarkibiga shu o‘quv predmetiga tegishli bo‘lgan tushunchalar guruhi kiritilgan har qanday mashg‘ulot integratsiyaga asos qilib olinishi mumkin. Lekin integratsiyalangan mashg‘ulotgaboshqa mashg‘ulot, boshqa o‘quv predmetlari bilan bog‘liq tushunchalar tahlil qilishning natijalari kiritiladi. Masalan, «tabiat», «suvlar», «gozallik», kabitushunchalar tabiatshunoslik, musiqa, tasviriy sanat mashg‘ulotlarida ko‘rib chiqiladi. Tushunchalarning tahlil qilish boshqa o‘quv mashg‘ulotlarida o‘zlashtirilgan bilimlarga murojaat qilinadigan darslar integratsiyalangan hisoblanadi.

Integratsion yondashuv bolalarda:

- yaxshilik va yomonlikni farqlash,
- kattalarga hurmat, tengdoshlarga mehr,
- halollik, rostgo‘ylik, mas‘uliyat,
- jamoada o‘zini tutish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Bu yondashuv axloqiy tushunchalarni bolalar ongiga sun'iy singdirishdan ko'ra, ularni real hayotiy vaziyatlar orqali tabiiy ravishda o'zlashtirish imkonini beradi.

Integratsion yondashuvni amalga oshirish shartlari

1. Ta'lim-tarbiya mazmunining uyg'unligi
Axloqiy tarbiya mashg'ulotlar bilan cheklanmasdan, kundalik faoliyat, o'yinlar, mehnat jarayoni va muloqot orqali amalga oshirilishi lozim.
2. Pedagogik faoliyatning tizimliliigi
Tarbiyachi barcha faoliyat turlarida axloqiy maqsadni ko'zlab ish yuritishi, har bir mashg'ulotda axloqiy komponentni singdirishi zarur.
3. O'yin faoliyatidan samarali foydalanish
Rolli o'yinlar, drammatizatsiyalar, sahnalashtirish orqali bolalarda ijtimoiy rollar va axloqiy xulq me'yorlari shakllantiriladi.
4. Badiiy adabiyot va xalq og'zaki ijodidan foydalanish
Ertaklar, hikoyalar, maqollar va topishmoqlar axloqiy tushunchalarni bolalar ongiga obrazli va tushunarli tarzda yetkazadi.
5. Oila va maktabgacha ta'lim tashkiloti hamkorligi
Axloqiy tarbiya samaradorligi tarbiyachi va ota-onalar o'rtasidagi uzviy hamkorlikka bog'liq. Oiladagi tarbiya bog'chadagi ishlar bilan uyg'un bo'lishi kerak.

Ta'lim markazlarida olib boriladigan nutqni rivojlantirish, tasviriy faoliyat, badiiy adabiyot, atrofdagi olam bilan tanishish, tabiat bilan tanishish, elementar matematika va shu kabi mashg'ulotlar maqsadlariga integratsion yondashish, bola shaxsini shakllanishi, ma'naviy dunyoqarashining rivojlanishi, axloqiy xulq-atvor malakalarini hosil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Jumladan, tasviriy faoliyat jarayonida bola atrof-olamni idrok etadi. Rasm chizish, qurish-yasash, applikatsiya, loy ishiga o'rgatish, boshqa faoliyat turlari bilan uyg'unlashtirish bolalarning aqliy, ma'naviy, estetik va jismoniy rivojlanishiga olib keladi. Integratsion yondashuv asosida maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda integratsiyaning quyidagi turlaridan foydalanish ko'zda tutiladi. Mavzular aro integratsiya –("Ilk qadam" davlat o'quv dasturidagi oylik va haftalik mavzular integratsiyasi). Masalan, dasturda tayyorlov guruhida sentabr oyi uchun "O'zbekiston mening-Vatanim" mavzusi berilgan. Demak, shunga ko'ra, birinchi "Mening qadrdon O'zbekistonim", ikkinchi hafta "Mening shahrim –mening mahallam", uchinchi hafta "Men va mening oilam" va to'rtinchi hafta "Men va mening do'stlarim" nomli mavzularga bag'ishlanadi, ya'ni mazmunan bir-biriga bog'lanadi. "Oltin kuz" mavzusida tabiat bilan tanishtirish mashg'uloti tashkil etilib, tabiat hodisalari haqida ma'lumot beriladigan bo'lsa, bolalarni o'zlashtirgan bilimlarini mustahkamlash uchun rasm mashg'ulotida daraxt yaproqlarini yoki ixtiyoriy mavzuda rasm chizishlari maqsad qilib olinadi. Badiiy adabiyot mashg'ulotlarida kuz fasliga oid she'rni yod oldirish orqali bolalar olgan bilimlari mustahkamlanadi. Mashg'ulotlar aro integratsiya –(katta va tayyorlov guruhlarida o'tkaziladigan mashg'ulotlar integratsiyasi) asosida, masalan, nutqni rivojlantirish mashg'ulotida ularning yoshi, tushunchasi va ruhiyatiga mos keladigan ertak, hikoyalarni so'zlab berish orqali badiiy didlarini o'stirish va asarlarda aks ettirilgan voqealar mazmunini tushunish malakasini shakllantirish, bolalarda kitobga nisbatan

qiziqish, mehr hislarini uyg'otish. Bolalarda xushmuomalalilik va orastalikni shakllantirish. "Yaxshi", "yomon" kabi so'zlarning o'zaro farqini anglashga, qilish mumkin bo'lgan va bo'lmagan xatti-harakatlarni farqlashga, o'zidan kattalarga hurmatda bo'lishga, qo'lini ko'ksiga qo'yib "Assalomu alaykum" deb salomlashishga o'rgatish; tasviriy faoliyat mashg'uloti va nutqni rivojlantirish mashg'ulotini integratsiyalash orqali bolalar diqqatini badiiy asar mazmuni asosida ishlangan rasmlarga qaratish, ularni sinchiklab tomosha qilishga o'rgatish, rasmlardagi go'zallikni his etish, undan zavqlanish hissini shakllantirishga erishiladi. Faoliyatlar aro integratsiya –(o'yin, o'quv va mehnat faoliyati inegrallashuvi) turini gorizontal va vertikal integratsiya tamoyili asosida tashkil etish natijasida bolalar rivojlanish sohalari kompetensiyalarini, ma'naviy-axloqiy sifatlarni uyg'un rivojlantirishga erishiladi. Rivojlanish markazlari aro integratsiya –(til va nutq; qurilish va konstruksiyalash markazi; san'at, syujet-rolli o'yinlar va drammalashtirish markazi; ilm-fan va tabiat markazidagi bolalarning mustaqil faoliyatini integratsiyalash) faollik markazlaridagi erkin mustaqil faoliyat orqali bolalarning ma'naviy-axloqiy sifatlari mustahkamlanadi, xulq-atvorda namoyon bo'ladigan salbiy xususiyatlar bartaraf etiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalar axloqiy tarbiyasida integratsion yondashuvdan foydalanish bolani har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv bolalarda axloqiy fazilatlarini mustahkam shakllantirish, ijtimoiylashuv jarayonini samarali tashkil etish hamda ularni kelgusida barkamol shaxs bo'lib voyaga yetishiga zamin yaratadi. Integratsion yondashuvni amalga oshirish uchun pedagogik tizimlilik, mazmuniy uyg'unlik va hamkorlik muhim shart hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida. PF-4947-son. 2017-yil 7-fevral. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017-y., 6-son, 70-modda.
2. O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari. 2018-yil. 18-iyun.
3. Azimova Z. Tarbiyaviy ishlar tizimini integral diagnostik asosda takomillashtirish / monografiya. –T: Muharrir. 2018-y. –164-b.
4. Abdurahmonovna, N. M. (2021). Pedagogical and Psychological Aspects of Professional Sustainability of Future Teachers.
5. Manzura, N. (2021). Sustainable Activity in the Teaching Profession and Its Foundations. *Psychology and Education Journal*, 58(2), 1339-1345
6. "Science and Education" Scientific Journal Volume 1 Issue 3 June 2020 606 www.openscience.uz
7. Maktabgacha ta'lim muassasalari uchun modullar T-2012 y, ikkinchi nashr 126.